

Нагорна І. Р.

студентка природничого факультету

Сорочинська О. А.

*кандидат педагогічних наук, старший викладач кафедри
зоології, біологічного моніторингу та охорони природи*

Власенко Р. П.

*кандидат біологічних наук, доцент, доцент кафедри
зоології, біологічного моніторингу та охорони природи*

**Житомирський державний університет імені Івана Франка
м. Житомир, Україна**

У теперішній час проблема взаємодії людини з навколишнім середовищем та ставлення суспільства до природи є актуальною. Людина веде споживачький спосіб життя, що зумовлює її руйнівний вплив на оточуючий світ. Проблема формування екологічної свідомості полягає у пошуку методів, механізмів та принципів здійснення цього завдання. Майбутні вчителі мають вміти виховувати екологічну етику та культуру підростаючого покоління.

Актуальність дослідження. Питаннями формування екологічної свідомості займалися закордонні та вітчизняні науковці, такі як: В.О. Скребець, А.М. Львовчикіна, О.С. Мамешина, Ю.М. Швалб, (досліджували психологічну проблему розвитку екологічної свідомості); О.М. Захлебний, І.Д. Зверев, І.Т. Суравегіна (розглядали теорію і практику формування екологічної свідомості); а також філософи та психологи Р.В. Біджієва, А.І. Валітова, С.Д. Дерябо, Т.В. Іванова, Т.П. Казначєєва, В.А. Ясвін.

Мета статті полягає в тому, щоб розкрити зміст поняття «екологічна свідомість», з'ясувати важливість формування екологічної свідомості студентів у процесі фахової підготовки, та визначити якими саме методами можлива реалізація цього завдання.

У 1992 році в Ріо-де-Жанейро відбулася Конференція ООН, яка затвердила декларацію з навколишнього середовища, в якій прописано, що екологічна освіта необхідна для формування у населення екологічної свідомості, яка сприятиме збереженню природи.

Аналіз наукової літератури показує, що однозначного визначення терміну «екологічна свідомість» немає. Досить широке коло дослідників по різному дає тлумачення цьому поняттю. Зокрема О.І. Салтовський вважає, екологічна свідомість є відтворенням людьми екологічних умов життя і відносин між суспільством і природою у вигляді екологічних теорій, ідей, уявлень, що відображають ставлення до природи в дану історичну епоху [6, с. 229]. Інші вчені, такі як С.Д. Дерябо, Д.І. Кавтарадзе, В.А. Ясвін визначають екологічну свідомість, як сукупність екологічних уявлень (індивідуальних і групових) про взаємозв'язки в

системі «людина-природа» і в самій природі; стратегії та технології взаємодії з навколишнім природним середовищем; життєві цінності етичного плану, які спонукають до формування екологоорієнтованих цінностей, як особливу форму свідомості, що можна сформувати лише в процесі діяльності [1, с. 8-13].

Педагог із соціальної екології Е.В. Прусов має думку, що екологічна свідомість – це сукупність поглядів, теорій та емоцій, які відображають проблеми співвідношення (співіснування) суспільства та природи в розумінні оптимального їх вирішення відносно конкретних потреб суспільства і можливостей природи [6, с. 229].

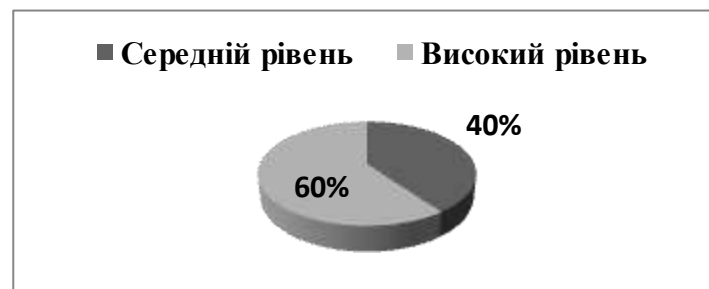
У працях С.Д. Дерябо й В.А. Ясвіна виокремлено 2 основних типи екологічної свідомості: антропоцентричний, екоцентричний [4, с. 34-35]. Антропоцентричний тип має односторонній спрямований вплив на природу, що призводить до її знищення, а людина виступає підкорювачем екологічних законів. Екоцентричний тип не несе руйнівний характер, людина не домінує над природою, а виступає її частиною та підтримує екологічну рівновагу у довкіллі.

Зазначені науковці наголошують, що основна мета при огляді питань екологічної освіти є формування екоцентричного типу екологічної свідомості, готовності розсудливо відноситися до навколишнього середовища. У свою чергу Ф.А. Гісманова пише, що формування екологічної свідомості проходить двома шляхами – стихійно, на основі щоденної практичної діяльності й свідомо, на основі цілеспрямованого процесу виховання і навчання в кожній сфері людської діяльності, а також через діалектичну взаємодію стихійного і свідомого в процесі пізнавальної, практично перетворювальної, комунікативної та ціннісно-орієнтаційної діяльності особистості [2, с. 43; 6, с. 230].

Враховуючи важливість формування екоцентричної свідомості доцільно використовувати психологічні принципи, а саме [3, с. 268-269]: *рефлексія*; *ідентифікація* (ототожнення себе з об'єктами природи); *спілкування зі світом природи*; *діяльність* (практична участь у видах екологічної роботи: екологічні експедиції, практики, екологічні акції, рейди і участь в екологічному русі); *модельовання в навчанні екологічних ситуацій, дій* (екологічні ділові, імітаційні, сюжетні, рольові ігри); *створення екологізуючого освітнього середовища* (що сприяє формуванню екологічної свідомості особистості у відповідності з віковими особливостями розвитку).

Важливість формування екоцентричного типу свідомості спонукало нас до проведення дослідження з виявлення її рівня у студентів біологів. Нами було використано методiku, яку запропонував М.В. Хроленко «Визначення рівня екологічної свідомості у студентів» [5]. У дослідженні брали участь студенти 4 курсу природничого факультету ЖДУ ім. І. Франка. Студенти дали відповіді на 15 запитань, які були оцінені від 0 до 10 балів.

Результати дослідження показали, що високий рівень екологічної свідомості у 60 % студентів, 40 % – мають середній рівень. Низький рівень екологічної свідомості не було виявлено (рис. 1).

Рис. 1. Рівень екологічної свідомості у студентів біологів

Психологи стверджують, що набуття екологічної свідомості стає найбільш інтенсивне у старшому юнацькому віці, через отримання фахових знань. Ураховуючи зазначене та рівень екологічної свідомості студентів біологів ми проаналізували програми навчальних курсів Житомирського державного університету ім. Івана Франка: «Зоологія безхребетних», «Зоологія хребетних», «Систематика рослин», «Екологія тварин і рослин», «Екологія людини», тощо. Аналіз засвідчив, що на початку вивчення будь-яких навчальних дисциплін біологічного спрямування важливо проводити вступну лекцію екологічного характеру. Зокрема, при вивченні зоології на лекціях важливо подати матеріал про екологію тварин та вплив діяльності людини на ту чи іншу групу тварин. Поданий матеріал має викликати у студента емоційний фон, особисте ставлення до проблеми. Аналогічно це стосується і вивчення ботаніки.

З цією метою важливо впроваджувати індивідуальну чи групову форму навчання з обов'язковим застосуванням завдань екологічного характеру (наприклад, дослідити проблему забруднення річки на тій чи іншій території). Окреслені форми діяльності потребують використання різних методів: спостереження, лабораторний чи природний експеримент, самостійна робота з літературою, гра.

Звичайно, важливе місце у питаннях екологічного спрямування посідає курс «Екологія». Опанування зазначеної дисципліни можливе з назначеного виконання студентами лабораторних та практичних завдань, перегляду тематичних фільмів, писання курсових та дипломних робіт. Вагомою формою формування екологічної свідомості студентів є проведення навчальних практик. Навчально-польова практика сприяє застосуванню теоретичних знань на практиці з подальшою можливістю моделювання екологічних ситуацій та отримання їх розв'язку.

Висновки. Отже, формування екологічної свідомості – складний, але важливий процес. Екологічно свідомі студенти є гарантом здорової нації та суспільства в цілому. Високий рівень екологічної свідомості людства буде сприяти вирішенню екологічних проблем.

Література:

1. Кавтарадзе Д.И. *Природа: от охраны к заботе?* // *Знание – Сила.* – М.; 1990. – № 3. – С. 8-13.
2. Негруца Н.А. *Формування екологічного світогляду студентів вищих навчальних закладів I-II рівнів акредитації аграрного профілю у 14 процесах вивчення економічних дисциплін: дис. ... канд.пед.наук: 13.00.04.* – К., 2003. – 247 с.
3. *Основи еколого-натуралістичної освіти: Науково-методичний посібник.* – К. 2005. – 490 с.
4. Пустовіт Г.П. *Теоретико-методичні основи екологічної освіти і виховання учнів 1-9 класів у позашкільних навчальних закладах: Монографія.* – К.: – Луганськ: Альма-матер, 2004. – 540 с.
5. Хроленко М.В. *Формування екологічної свідомості майбутніх вчителів початкових класів: Автореф. ... канд.пед.наук: 13.00.04.* – К.: 2007. – 20 с.
6. Юрченко Л.І. *Екологічні цінності в структурі екологічної свідомості й екологічної культури / Л.І. Юрченко // Мультиверсум. Філософський альманах: Зб. наук. праць / Гол. ред. В.В. Лях. – Вип. 78. – К., 2009. – С. 229–237.*